

31. Walser M. Die Verteidigung der Kindheit. – Frankfurt am Main: Surkamp, 1991. – 519 S.
32. Walser M. Jenseits der Liebe. – Frankfurt am Main: Surkamp, 1976. – 175 S.
33. Wolf Chr. Der geteilte Himmel. – Leipzig: Philipp Reclam jun. Verlag, 1966. – 235 S.
34. <http://wortschatz.informatik.uni-leipzig.de/>

Hikova Halyna. Kombinierbarkeit der Adverbien mit den Verben auf der lexikalischen Ebene im Stil der schönen Literatur. Anhand der literarischen Werke wird versucht auf lexikalischer Ebene Gesetzmäßigkeiten in der Verbindbarkeit der Adverbien mit Verben festzustellen und ihre Besonderheiten zu erklären. Die Analyse erfolgt mit Hilfe von statistischen Methoden.

Schlüsselwörter: lexikalische Einheit, Kombinierbarkeit (Kollokationen, Kongruenz), Adverb, Verb, lexikalisch-semantiche Subklasse, Selektivität, Funktionalstil.

Держевич Наталія

**ДО ПИТАННЯ ПРО РОЗВИТОК
ПРЕФІКСАЛЬНИХ ДЕРИВАТИВ
(на матеріалі німецької мови)**

У статті досліджується формування відокремлюваних та невідокремлюваних префіксів в процесі їх історичного розвитку. Тут представлені похідні дієслова, утворені за допомогою цих префіксів, та формування семантичних груп, при утворенні яких враховуються синтаксичні і морфологічні аспекти цих дериватів.

Ключові слова: префіксальне дієслово, відокремлювальний префікс, невідокремлювальний префікс, композит, префіксація, дериват, частка

Процес становлення дієслівних префіксів, їх шлях від прислівника до дієслівного префікса, складне поєднання семантичних і синтаксичних процесів, які привели до нинішнього використання префіксів та закономірностей їх уживання в сучасній німецькій мові, досліджувалися мовознавцями віддавна.

Інформацію про семантику німецьких префіксальних дієслів містить "Німецька граматика" Я. Грімма з першої половини XIX ст. Подальше вивчення цієї проблеми знаходимо в "Німецькому словнику" братів Я. і В. Грімів. Я. Грім називає префіксальні дієслова із невідокремлюваними зв'язками справжніми композитами (*wahre composita*) [7, с. 870], а з відокремлюваними зв'язками – незавершеними композитами (*unvollendete composita*). Розглядаючи діахронію "невідокремлюваних часток з дієсловами (*untrennbare Partikel mit verbis / be-, er-, ent-, ver-, zer-*)" [7, с. 787] та "відокремлюваних часток з дієсловами (*trennbare Partikel mit verbis/ über, unter, hinter, wider, um, durch*)" [7, с. 353], вчений зважає у першу чергу на модифікуючу функцію цих "часток".

У "Граматиці німецької мови" В. Вільманс (1896 р.) називає префіксальні дієслова складеними дієсловами (*zusammengesetzte Verba*), невідокремлюваними, безпосередніми композитами (*untrennbare, unmittelbare Composita*), композитами-частками (*Partikel Composita*) [14, с. 115]. За його твердженням, частки виступають при дієсловах частково як самостійні слова, частково вони зливаються з ним у єдине ціле. "У сучасній мові існують ненаголошені префікси *be-, er-, ent-, ge-, ver-, zer-* та прийменник *hinter*, відокремлювані та невідокремлювані префікси з різним значенням *durch, über, um, unter, wider*; всі решта префіксів є відокремлюваними" [14, с. 115]. За його словами, ці композити з частками відіграють важливу роль у мові. Лінгвіст досліджує лише ненаголошені префікси, бо вони не вживаються як самостійні слова і "у словнику не мають свого місця" [14, с. 127]. Спочатку це були кореневі дієслова, з якими поєднувалися частки, пізніше вони стали іменними похідними – *beraten, entgleisen, ermöglichen*. В. Вільманс спочатку стверджував, що для визначення семантики композита із часткою потрібно брати до уваги значення обох елементів: частки та дієслова. Пізніше його думка змінилася: "просте слово і композит можуть розвивати свої значення незалежно один від одного настільки, що значення простого слова неможливо віднайти у композиті – *stehe – verstehen*; з іншого боку, більшість цих композитів є слововиводами, які, як і деривати, утворюються за вже наявним зразком" [14, с. 132]. Для цих складних слів співвідношення простого слова і частки не є вагомим, однак значення композита є важливим, оскільки він перетворився у лексичну одиницю і перейняв семантику твірного слова.

"Німецький словник" Г. Пауля (1897 р.) вміщує докладну інформацію про ненаголошені частки (*unbetonte Partikel*). Дуже стисло подано діахронічний розвиток кожної "частки"; модифікуючі функції "часток" описані докладно, зважаючи при цьому на їх синтаксичний аспект [13, с. 33].

Ф. Клуге розглядав префіксацію як самостійний спосіб словотвору, до того ж розрізняв іменні та дієслівні префікси. Продовжуючи традицію Ф. Клуге, В. Генцен також здійснив діахронічний аналіз процесів словотвору і, на відміну від попередників, відмежував префіксацію від композиції та деривації, детально описав розвиток префіксації у німецькій мові. В. Генцен у "Німецькому словнику" (1965 р.) пропонує діахронічний огляд префіксів і, дотримуючись думки Я. Грімма, В. Вільманса, Г. Пауля, стверджує, що "нестійко складені дієслова перебувають лише на шляху до композиції" [9, с. 44]. Поряд із цим він обстоював і протилежну точку зору, за якою "префікси мають похідний характер, бо вони у сучасній мові поєднуються не тільки з дієслівними основами, але й з відіменниковими та відприкметниковими, і таким чином, утворюють складні дієслова: *be-seelen, ent-ziffern, er-möglichen*" [9, с. 103]. Тему префіксів він проаналізував в останньому розділі праці й знову висловив думку про те, що відіменні та відприкметникові деривати *beteeren/ verdummen* фактично варто розглядати як "власне похідні" (*Eigentliche Ableitungen*) [9, с. 235], а пізніше запропонував, щоб префіксацію у словотворі кваліфікувати як проміжну ланку між композицією та деривацією.

За типом зв'язку із дієсловом Г. Брінкман розрізняє сталі і рухомі префікси (*feste und bewegliche Vorsilben*) [3, с. 198]. Сталі префікси не є самостійними і вживаються лише як словотвірні форманти. Зрозуміло, що в німецькій мові існують також префікси, які вживаються одночасно як відокремлювані, так як невідокремлювані: *umfahren / umfahren*. У граматиці Г. Брінкмана розділ "Утворення класів дієслова" містить багату інформацію про семантичні функції префіксів, але автор не здійснює належної їх систематизації, тому на основі його дослідження важко створити чітку картину префіксів.

Дослідник І. Кюнгольд розглядає дієслова з префіксами із діахронічної та синхронічної точки зору. Семантична функція, завдяки префіксації, виступає основним критерієм для утворення основних груп, а також для більшості із 21 досліджуваного префікса (*ab-, an-, auf-, aus-, be-, bei-, durch-, ein-, ent-, er-, miß-, nach-, über-, um-, unter-, ver-, vor-*,

wider-, wieder-, zer-, zu-) вона створює функціональні ніші (Funktionsstände) [11, с. 375]. Праця І. Кюнгольд (1973 р.) містить вказівки про продуктивність і частоту вживання окремих префіксів, до того ж у її дослідженні знаходимо матеріал про семантичні паралелі та конкуренцію між префіксальними утвореннями (Präfixbildungen).

На думку Й.Ербена, існують "частки" (Partikeln), які, згідно з їх поєднанням із простим словом, можна поділити на три групи [5, с. 70]:

- частки, які, поєднуючись із простим словом як ненаголошені префікси (schwachtoniges Präfix), утворюють стале поєднання (feste Bindung) - be-, er-, ent-, ver-, zer-;

- частки, які, як ненаголошені префікси, у поєднанні із простим дієсловом утворюють стале поєднання, а також як наголошені (starktoniges Präfix), що утворюють нестійкий композит: durch-, um-, über-;

- частки у поєднанні з дієсловом утворюють вільне поєднання (lose Bindung): an-, ab-, auf-.

Отже, серед префіксів, які сприяють утворенню складних дієслів, є відокремлювані (teilbar/ trennbar) та невідокремлювані (unteilbar/ untrennbar) [5, с. 70].

У граматиці К. Дудена 1973 року [4, с. 345] знаходимо два визначення стосовно префіксів: "префіксом (Präfix) вважається той складник деривата, який не вживається у реченні самостійно: be-, ent-, er-, ver-, zer-; якщо можливе роз'єднання першого компонента від простого слова, то в граматиці Дудена знаходимо інший термін – "додаток до дієслова" (Verbzusatz): an-, ab-, auf-, bei-, um-, wieder-. [4, с. 346, 391]. У розділі "Словотвір" граматики Дудена під заголовком "Дієслово" подається загальний огляд утворення дієслів, а також інформація про граматичні та семантичні модифікації дієслів за допомогою префіксів (be-, ent-, er-, ver-, zer-) [4, с. 421] та напівпрефіксів (ab-, an-, auf-, aus-, ein-, durch-, hinter-, um-, unter-, über-, wider-) [4, с. 425]. В окремому розділі досліджуються префікси bei-, entgegen-, los-, nach-, vor-, wieder-, zu-, zurecht-, які вчений розташовує між термінами напівпрефікс – компонент складного слова (Halbpräfix – Kompositionsglied) [4, с. 430].

Нові дієслова утворюються шляхом "префіксальної модифікації основи дієслова" [5, с. 68]. Такі утворення В. Фляйшер називає префіксальними утвореннями, оскільки під префіксом він розуміє не тільки невідокремлювані префікси be-, ent-, er-, ver-, zer-, але й префікси, які в мові є як невідокремлюваними, так і відокремлюваними durch-,

über-, im- та відокремлюваними ab-, an-, auf-, aus- і відмежовує суфіксацію від префіксації, розглядає їх як два окремих види словотвору, детально в алфавітному порядку описує походження, значення, ступінь продуктивності кожного афікса.

В. Фляйшер у своїй термінології не розмежовує зв'язаних (be-, ent-, er-) та вільних морфем (ab-, an-). За його теорією, ці обидва типи морфем є префіксами, до того ж останні, поєднуючись з дієсловами, виконують абстрагуючу функцію. [6, с. 77]. Г. Ціфонун критикує цю точку зору В. Фляйшера, відділяє другу групу морфем від першої і називає їх превербами (Präverb) [15, с. 42]. У своїй дисертації автор намагається перевірити ефективність нової теорії синтаксису і семантики у сфері словотвору, тому досліджує префіксальні дієслова, які утворені за допомогою префіксів be-, ent-, er-, ver-, zer-. Учена вважає досконалішим аналіз семантики похідних дієслів у реченнях – *Bücher auf den Boden legen/ den Boden mit Büchern belegen* [15, с. 104].

У своїй дисертації про дієслова із префіксом be- (Be-Verben) Г. Гюнтер (1974 р.) характеризує обидві складові частини деривата – основу і префікс – як несамостійні. За його переконанням, розмежування виникають при актуалізації певних нюансів у значенні основи слова після приєднання префікса [8, с. 33]. Виділяючи 8 семантичних типів дієслів із префіксом be-, Г. Гюнтер виявляє велику кількість семантичних ніш (Bedeutungsnischen) [8, с. 47-81], які, в свою чергу, доповнюються іншою інформацією про валентність, аргументну структуру, дистрибуцію дієслів із префіксом be-.

Як бачимо, інформація про дослідження префіксальних дієслів є досить різноманітною. Новітні джерела-словники Г. Варіга, граматики К. Дудена, Г. Брінкмана характеризують ці дієслова лише в загальних рисах. Це стосується також робіт В. Генцена, Г. Марчанда, В. Фляйшера. Перевагою у дослідженні Г. Гюнтера є метод визначення усіх семантичних ніш, які утворюються за допомогою дієслівного префікса. Однак застереження викликає те, що він класифікує семантичні групи дієслів із префіксом be- на вісім груп, кожна з них поділяє на підгрупи, але із 743 досліджуваних be-дієслів 115 залишаються зайвими, бо не відповідають 49 семантичним варіантам перших семи груп. У дослідженні Г. Ціфонун чітко простежується певна система стосовно семантики префіксальних дієслів. У дослідженнях інших лінгвістів спостерігаємо, як встановлюється значення префікса у ході його діахронічного розвитку, а також формування семантичних груп, для

утворення яких враховуються синтаксичні та морфологічні аспекти дериватів.

Література

1. Степанова М.Д. Словообразование современного немецкого языка. – М.: Издательство литературы на иностранных языках, 1953. – 374 с.
2. Степанова М.Д., Фляйшер В. Теоретические основы словообразования в немецком языке. – М.: Высшая школа, 1984. – 260 с.
3. Brinkmann H. Die deutsche Sprache. Gestalt und Leistung. – 2. neubearb. und erw. Aufl. Düsseldorf: Verlag Schwann, 1971. – S. 152-421.
4. Duden K. Grammatik der deutschen Gegenwartssprache. 3. neu bearb. u. erw. Aufl. bearb. v. Paul Grebe u.a. – Bibliographisches Institut Mannheim: Dudenverlag, 1973. – 763 S.
5. Erben J. Deutsche Grammatik. – München: Max Hueber Verlag, 1980. – S. 70.
6. Fleischer W. Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache. – Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1982. – S. 77.
7. Grimm J. Deutsche Grammatik, 2. Teil, 3. Buch von der Wortbildung. – Göttingen, 1826. – 987 S.
8. Günther H. Das System der Verben mit BE- in der deutschen Sprache der Gegenwart. Ein Beitrag zur Struktur des Lexikons der deutschen Grammatik. – Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1974. – S. 33-81.
9. Henzen W. Deutsche Wortbildung. – Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1965. – S. 44-235.
10. Kluge F. Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. 22. Auflage. – Berlin; New York: de Gruyter, 1989. – 980 S.
11. Kühnhold I. Präfixverben. In: Deutsche Wortbildung. Typen und Tendenzen in der Gegenwartssprache. – Düsseldorf: Pädagogischer Verlag Schwann, 1973. – 375 S.
12. Marchand H. Bemerkungen zu den Präpartikelverben im Deutschen. In: Studies in Syntax and Word – Formation. – München: W.Fink Verlag, 1974. – 439 S.
13. Paul H. Deutsche Grammatik. – Halle (Saale): VEB Max Niemeyer Verlag, 1959. – S. 33.
14. Wilmanns W. Deutsche Grammatik. Gotisch, Alt-, Mittel- und Neuhochdeutsch. – Straßburg: Verlag von Karl J. Trübner, 1899. – S. 115-132.
15. Zifonun G. Zur Theorie der Wortbildung am Beispiel deutscher Präfixverben. – München: Max Hueber Verlag, 1973. – S. 42-104.

Derkevych Nataliya. To the Question of the Derivatives with a Prefix Development. This article studies the formation of separated and unseparated prefixes in the course of their historic development. The articles analyzes the derivatives formed with the help of the

prefixes and investigates the formation of semantic groups when the syntactic and morphological aspects of the derivatives are taken into considerations.

Key words: verb with a prefix, separated prefix, unseparated prefix, composite, prefixation, derivative, particle.

Маєвська Леся

**СИНТАКСИЧНИЙ АСПЕКТ
МАКРОМОВЛЕННЕВОГО АКТУ ВЗАЄМОРОЗУМІННЯ
(на матеріалі німецької мови)**

У статті пояснюються синтаксичні особливості, що виявляються у мовленнєвих конструкціях висловлювань, які формуються у своїй сукупності з макромовленнєвим актом взаєморозуміння. Встановлено, що синтаксична сторона актів взаєморозуміння зумовлена їхньою діахронічною структурою. За умови безпосередніх контактів комуніканти мають можливість, опираючись на попередні висловлювання, регулювати комунікативний процес з допомогою мовних засобів.

Ключові слова: мовленнєвий акт, мовленнєва діяльність, комунікативна інтенція, комунікант, ілюкутивна сила, конституент, синтаксичне відокремлення слів, директив, комісив.

Мовленнєва діяльність, як і будь-яка інша, пов'язана з попередньою постановкою мети й добором засобів її оптимальної реалізації. Тому завдання лінгвістів полягає як у встановленні та аналізі мовленнєвих актів, властивих дискурсам певного виду, так і потенційних мовних одиниць та структур (типових чи яким повинна надаватися перевага), застосовуваних у конкретних ситуаціях спілкування.

Як відомо, можливості мовної системи різноманітні. Завдання комунікантів – уміти вибирати ті засоби, які б забезпечили реалізацію їх комунікативного наміру. Особливість використання мовних одиниць, за допомогою яких реалізується певна комунікативна інтенція, у тому числі й інтенція вираження взаєморозуміння між співрозмовниками, знаходиться у прямій залежності від семантичних та прагматичних особливостей висловлень, що застосовуються для цього. Як правило,